

Валентина Ляпунова,
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Lyapunova.val@yandex.ru

БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглядаються базові положення концепції підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного закладу. Авторський підхід ґрунтується на засадах антропоцентричного розуміння взаємодії вихователя з дитиною, відкритості та діалогічності.

Ключові слова: підготовка вихователя, формування толерантності, концептуальні положення, принципи та умови підготовки вихователя.

Валентина Ляпунова. Базовые положения концепции подготовки будущих педагогов к формированию толерантности у детей старшего дошкольного возраста.

Аннотация. В статье рассматриваются базовые положения подготовки будущих воспитателей дошкольных учреждений к формированию толерантности у детей старшего дошкольного возраста. Авторский подход основывается на антропоцентристском понимании взаимодействия воспитателя с ребёнком, открытости и диалогичности..

Ключевые слова: подготовка воспитателя, формирование толерантности, концептуальные положения, принципы и условия подготовки воспитателя..

Valentina Lyapunova. The basic provisions of the concept of training of future teachers to the formation of tolerance in children of preschool age.

Summary. The article discusses the basic principles of the preparation of future teachers of pre-school institutions to the formation of tolerance in children

of preschool age. The author's approach is based on anthropocentric understanding of caregiver interaction with the child, openness and dialogue

Keywords: training of caregiver, the formation of tolerance, the conceptual provisions, principles and conditions for the preparation of an educator.

Актуальність проблеми виховання підростаючого покоління у дусі толерантності об'єктивно обумовлена змінами останніх років економічному, політичному, культурному житті країни та світу. Епоха ізольованого існування держав відійшла в минуле, водночас зростаюча мобільність населення земної кулі перетворює багато країн у полікультурні співтовариства. В умовах полікультурного світу місце універсального принципу людської життєдіяльності поступово займає толерантність.

Підготовка до формування толерантності у дітей є компонентом професійної підготовки педагогів, що забезпечує цілеспрямований і методично грамотний вплив на процес засвоєння дитиною норм толерантності з метою формування толерантної поведінки і толерантної свідомості як необхідних умов соціалізації дитини. Вплив на розвиток толерантності дитини відбувається у всіх випадках педагогічного спілкування. Діти засвоюють моральні норми, зразки толерантної поведінки дорослого в процесі спілкування з ним. Це відбувається навіть тоді, коли сам педагог не ставить завдання розвитку толерантності дитини, коли він цілеспрямовано не впливає на толерантність, але вплив цей все одно здійснюється. Він може виявитися як позитивним, так і негативним. У зв'язку з цим, названий компонент повинен бути обов'язковою складовою підготовки педагога будь-якої кваліфікації.

Особливе значення підготовка до формування толерантності дітей має для педагогів дошкільної освіти. У дошкільному дитинстві ефективно педагогічне керівництво процесом формування толерантності у дітей надзвичайно важливе, оскільки саме цей період є сензитивним для розвитку особистості дитини, адже саме у цьому віці формуються особистісні

механізми поведінки, формується самосвідомість у формі адекватної оцінки власних особистісних якостей, відбувається засвоєння норм та форм поведінки, засвоєння цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх педагогів досліджують як вітчизняні науковці (І.Бех, О.Дубовик, О.Сухомлинська), так і зарубіжні (П. Вебер, О.Джуринський, В Містер). Культурознавчі аспекти підготовки майбутніх учителів розглядають О.Волошина, І.Зязюн, М.Лещенко, О.Рудницька. У працях В.Бондаря, В.Євдокимова, Н.Кузьміної, В.Лозової, О.Мороза, В.Сластьоніна, В.Семиченко Г.Троцько та ін. розкрито шляхи підвищення ефективності реального педагогічного процесу за умов забезпечення його цілісності, що має значення для розв'язання складного комплексу проблем безпосередньої педагогічної підготовки вихователів в умовах вищого педагогічного навчального закладу.

Виходячи з досліджень значення системи освіти у формуванні толерантності (Р. В. Безюлева, С. К. Бондирева, Р. М. Шеламова, О. Ю. Клещова, Н.А.Асташова) ми розглядаємо діяльність дошкільного навчального закладу як важливий чинник формування нових відносин і норм поведінки, зокрема, формування толерантної свідомості та поведінки у дітей старшого дошкільного віку. Спираючись на дослідження в галузі соціалізації людини (А. В. Мудрик, С. А. Козлова), виявлено можливості дошкільного навчального закладу, як соціалізуючого середовища, визначено його виховний потенціал для пошуку шляхів і способів використання і посилення позитивних впливів на дитину і нівелювання, корекції, компенсації негативних впливів; обґрунтовано можливість і необхідність формування толерантності в контексті соціалізації дошкільника.

У дослідженнях в галузі дитячої психології (А.А. Реан, Е.А. Прокоф'єв, Д.Б. Ельконін, Е.Ф. Рибалко, С.В. Розум, М.В. Осоріна) старший дошкільний вік розглядається як сенситивний для формування толерантності, оскільки це період формування емоційної сфери дитини, розвитку емпатії, довільної

поведінки, засвоєння моральних норм. Праці зарубіжних та вітчизняних психологів (Г. Бреслав, О. Кононко, М. Пірен, В. Хотинець та інші), присвячені розкриттю психологічних особливостей дошкільників, особливо ментальних, закономірностей розвитку мотиваційно-ціннісної, когнітивної їх сфери; доробки педагогів (В. Бойко, О. Вишневський, І. Газіна, О. Лещенко, М. Стельмахович, В. Якубенко та інші), у яких визначено зміст національного виховання дітей.

Разом з тим, аналіз проведених досліджень свідчить про те, що процес підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку ще не отримав належного наукового обґрунтування. Незважаючи на соціальне замовлення суспільства, доведену сензитивність дошкільного віку до засвоєння цінностей, потребу педагогічної практики в освоєнні технологій формування толерантності у старших дошкільнят, теоретичних досліджень з проблеми підготовки вихователів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку явно недостатньо. Відсутні дослідження, в яких було б представлено цілісну концепцію професійної підготовки вихователів до формування толерантності старших дошкільників.

Відтак, за **мету статті** ми поставимо розкрити концептуальні основи підготовки майбутніх вихователів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку, а саме: сутність цієї підготовки, провідну ідею та базові положення, які визначають її особливості, систему закономірностей і принципів, на яких будується педагогічний процес та досягається поставлена мета.

Виклад основного матеріалу. Протягом віків в науці та освітній практиці слалося уявлення про толерантність як суспільну норму та цінність. Прогресивні філософи та педагоги минулого та сьогодення висловлювали різноманітні погляди та описували власний досвід виховання толерантності у дітей. В науці сформувався певний напрямок – «педагогіка толерантності», представники якого описували можливості дорослого впливати на

формування толерантності дітей різними засобами. В результаті аналізу цих наукових поглядів та підходів, осмислення широкого кола досліджень філософського, соціологічного, педагогічного та психологічного спрямування, що стосуються проблем толерантності, обґрунтування можливості і необхідності формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку та специфіки формування її формування саме в цьому віці; висвітлення ролі толерантності в соціалізації дитини дошкільного віку, а також багатого історичного досвіду національного виховання та досвіду виховання інших країн нами визначені базові положення нашої концепції, які було покладено в основу започаткованого нами дослідження.

1. Проблема підготовки студентів педагогічних ВНЗ до формування у дітей старшого дошкільного віку толерантності розглядається в контексті оновлення навчально-виховного процесу у вищій школі, формування готовності до взаємодії з дошкільнятами у середовищі дошкільного закладу. Основні положення дослідження ґрунтуються на антропоцентричному розумінні взаємодії вихователя з дитиною.

2. Теоретико - методологічну основу дослідження становлять концептуальні положення: про цілісність, взаємозв'язок і зумовленість всіх елементів людської культури; особистість як суб'єкт діяльності, її соціальну та творчу сутність; етнічну та культурну обумовленість освіти як соціокультурного феномена.

3. Дошкільна освіта, нерозривно пов'язана з соціальними процесами і культурою суспільства, потребує переосмислення, корекції своїх позицій в питаннях виховання толерантної культури. Виховання основ толерантної культури необхідно починати в старшому дошкільному віці, оскільки саме цей вік є сензитивним для формування та розвитку багатьох моральних якостей, в першу чергу толерантності. Під засадами толерантної культури дитини старшого дошкільного віку розуміємо загальнолюдську цінність, яка відобразить моральну основу поведінки дітей у суспільстві, спілкування і взаємодії з людьми різних національностей і культурних груп.

4. Результатом виховання основ толерантної культури у дітей старшого дошкільного віку є становлення толерантної особистості дитини, здатної до гуманної взаємодії з навколишнім світом і самим собою, що володіє терпимим ставленням, повагою і правовим розумінням оточуючих людей, незалежно від їх національних, культурних, релігійних приналежностей, поглядів і звичок.

5. Показниками толерантності дитини є *відкритість та діалогічність*.

Відкритість неодмінно передбачає певну внутрішню *пластичність* суб'єкта спілкування, його здатність, сприймаючи проблеми інших, водночас залишатися самим собою, зберігати й поновлювати гармонію між власним Я та Іншими людьми. Така внутрішня пластичність потрібна особі, аби не закріпити в шкаралупі власного Я і, разом з тим, не зламатися під зовнішнім тиском. «Незламним переконанням» монолітного суб'єкта-егоцентрика вона протиставляє голос совісті, що поєднує відкритість із принциповістю, вірність власним духовним цінностям – з чутливістю і готовністю відгукнутися на те, що діється навкруги. По суті, дана властивість являє собою одну з морально-екзистенційних основ *інтелігентності*: саме вона дає змогу суб'єктові поставати свідомим виразником тих або інших соціальних прагнень, масових потреб, водночас репрезентуючи в суспільній свідомості позиції совісті й загальнолюдських моральних цінностей.

Моральне прийняття інших Я або будь-яких чинників буття до власної суб'єктивності зовсім не означає підміни її ними або розчинення в них. Відчувати чужі потреби як власні можна лише доти, доки не втрачені відчуття і свідомість «власного» як такого: зрештою йдеться про моральне розширення людського Я, а не про його розпад.

Феномен відкритості в повноті своїх екзистенційних вимірів відіграє винятково важливу роль як у цілісній організації людського буття, так і в специфічних, усталених у сучасному суспільстві формах спілкування та комунікації, а також у найрізноманітніших галузях духовної культури й творчості. В будь-яких своїх проявах він привчає бачити й поважати

невичерпність і неповторність кожного явища буття, невичерпність і унікальність кожної людської особистості, що є обов'язковою передумовою справжньої моральності.

Поряд з *відкритістю* суттєвою характеристикою толерантності суб'єкта спілкування є *діалогізм*, або *діалогічність*.

Розуміння готовності до спілкування принцип діалогічності доповнює суттєвим нюансом: можна сказати, що коли відкритість позначає екзистенційний аспект цієї готовності, то діалогічність як така – аспект смисловий, мовно-мисленнєвий. Власне, діалогічність, діалогізм можна визначити як здатність суб'єкта сприймати і враховувати правомірність, внутрішню обґрунтованість не лише власної думки, а й інших способів міркування і висловлювань, що їх утілюють. Діалогічний суб'єкт «чує» не тільки себе, він уходить у послідовність мислення свого партнера по спілкуванню, зважає на його підстави, його внутрішню логіку й цим радикально відрізняється від суб'єкта *монологічного*, для якого існує лише одна логіка, один смисл, один «голос» – його власний.

6. В основу концепції покладено ідею толерантної культури особистісної взаємодії вихователя з дітьми як певного стану готовності до організації освітньо-виховної роботи в дошкільних установах. Толерантна культура особистісної взаємодії як складова професійно-педагогічної компетентності вихователя забезпечує успішність взаємодії з дошкільнятами, трансляцію власного світу цінностей у їхню спільноту шляхом діалогічного та полілогічного спілкування. Толерантна культура особистісної взаємодії є інтегрованою єдністю мети, принципів, структурних компонентів, функцій, механізмів її розвитку у процесі опанування майбутніми вихователями змістом дисциплін психолого-педагогічного та гуманітарного циклів та під час позааудиторної роботи.

7. Формування толерантної свідомості и поведінки у дітей можливе лише за умови розуміння и прийняття ідей і установ толерантності дорослими. Тому, насамперед, їх необхідно сформуванати у вихователів.

8. Модель підготовки студентів до виховання толерантності у дітей, повинна будуватися на основі провідних ідей компетентнісного, системно - діяльнісного та ціннісно - синергетичного підходів. Вона має синтезувати єдність цільового, що включає три групи цілей (формування єдності установок на виховання толерантності та реалізацію майбутнім педагогом принципів толерантності в особистій і професійній сферах; формування педагогічної толерантності як фахової компетентності; формування системи знань, умінь, навичок, якостей, необхідних для організації виховання толерантності у дошкільнят); змістовного (теоретичний, методичний, практичний, психологічний аспекти підготовки, змістовний потенціал суспільнознавчих і психолого - педагогічних дисциплін, курсів за вибором, варіативних завдань в період практики, науково-дослідної роботи студентів, позааудиторної діяльності); організаційного (нормативна та варіативна частина підготовки, умовне виділення етапів підготовки, педагогічно обгрунтоване застосування системи традиційних, активних і евристичних методів і форм навчання студентів, толерантна взаємодія суб'єктів підготовки, реалізація організаційно-педагогічних умов підготовки); результативного (вивчення ефективності підготовки майбутніх педагогів до виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку) компонентів.

Процес підготовки студентів до формування толерантності у дітей старшого дошкільного віку має спиратись на сукупність принципів - науковості, систематичності, інтеграції, діяльнісного підходу, єдності громадянської свідомості та національної самобутності педагогічної діяльності, виховання в умовах специфіки життя і праці відповідно до національного ідеалу, індивідуального та диференційованого підходу до майбутніх педагогів у процесі навчання.

Висновки дослідження. Отже, процес формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх вихователів та готовності їх до виховання толерантності у дітей старшого дошкільного віку буде успішним за умов:

- формування толерантної культури як інтегральної характеристики фахівця, компоненти якої взаємопов'язані, взаємозумовлені і тісно взаємодіють. в процесі гуманітарної, загальнокультурної та професійної підготовки педагога;

- забезпечення єдності змістовного, діяльнісного та особистісного компонентів освітньо-виховного процесу відповідно до критеріїв сформованості толерантності майбутніх педагогів;

- узгодження соціально та особистісно значущих цілей і цінностей професійної педагогічної освіти;

- інтеграції викладання наук, поєднання інноваційних і традиційних форм проведення занять, забезпечення наступності пізнавальної та практичної діяльності студентів;

- забезпечення кожному студенту можливості повної індивідуальної самореалізації в навчальному процесі;

- враховування результатів педагогічного моніторингу сформованості у студентів готовності до формування толерантності у дітей дошкільного віку.

Основними компонентами толерантної культури є: 1) мотиваційно - ціннісний, що сприяє прийняттю толерантною культури як цінності, необхідної для взаємодії з іншими людьми; 2) когнітивний, що допомагає придбання знань про способи спілкування і поведінки в різних життєвих ситуаціях; 3) емоційно - вольовий, що визначає розвиток самовладання, витримки у спірних, конфліктних обставинах; поведінкового, що забезпечує прояв терпимості, доброзичливості, милосердя по відношенню до людей різних національностей і культур.

Перспективи подальших розробок у даному напрямі. Означений концептуальний підхід потребує подальшого підвищення рівня підготовки майбутніх педагогів формування толерантності у дітей, інтеграції виокремленої системи у зміст психолого-педагогічних дисциплін фахової підготовки майбутніх вихователів у вищих педагогічних навчальних закладах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ильинская Е. А. Формирование толерантности у детей старшего дошкольного возраста средствами социально-культурной деятельности: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. пед. наук: спец.13.00.05 «Теория, методика и организация социально-культурной деятельности» / Е.А.Ильинская. - СПб, 2009. – 36с.
2. Безюлева.Толерантность: взгляд, поиск, решение / Г.В. Безюлева, Г.М. Шеламова. М.: Вербум, 2003. - 168 с.
3. Поніманська Т. І. Підготовка педагогічних кадрів для системи дошкільної освіти / Т. І. Поніманська. – К. : Либідь, 2004. – 456 с
4. Радчук Г. К. Аксіопсихологія вищої школи: монографія / Г. К. Радчук. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – 380 с.
5. Слепцова И. Ф. Формирование готовности будущих воспитателей к взаимодействию с детьми дошкольного возраста в процессе профессиональной подготовки: автореф. Дис. на соиск. уч. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.08 „Теория и методика профессионального образования” / И. Ф. Слепцова. – Москва, 2007. – 24 с.
6. Тодорцева Ю. В. Формування толерантності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки: автореф. Дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук: спец.13.00.04 «теорія і методика професійної освіти» / Ю.В. Тодорцева. – Одеса, 2004. – 20 с.